

सर्वोच्च अदालत

मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार गरेको सम्बन्धी कसूरको सजाय निर्धारण सम्बन्धी सामान्य मार्गदर्शन

(सर्वोच्च अदालतको पूर्ण बैठकबाट मिति २०७५।११।८।४ मा स्वीकृत भएको)

२०७५

मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार गरेको सम्बन्धी कसूरको सजाय निर्धारण सम्बन्धी सामान्य मार्गदर्शनको आवश्यकता

मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार (नियन्त्रण) ऐन, २०६४ ले मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार सम्बन्धी विभिन्न कसूरजन्य कार्यहरूलाई अपराधीकरण गरी कसूर गर्ने व्यक्तिलाई सजायको व्यवस्था गरेको छ। उक्त ऐनमा उल्लिखित कसूरहरू मध्ये दफा ३ र दफा ४ को उपदफा (१) को खण्ड (क) र (ग) मा उल्लिखित कसूर गर्ने कसूरदारलाई सोही ऐनको दफा १५ को उपदफा (१) को खण्ड (क) र (ग) मा क्रमशः निश्चित अवधिको कैद र निश्चित रकम जरिवाना तथा निश्चित अवधिको कैदको सजाय हुने व्यवस्था रहेको छ।

सोही ऐनको दफा ३ र दफा ४ को उपदफा (१) को खण्ड (ख) तथा उपदफा (२) को खण्ड (क) र (ख) मा उल्लिखित कसूर तथा त्यस्तो कसूरको दुरुत्साहन, षडयन्त्र, उद्योग वा मतियार हुने कसूर गर्ने कसूरदारलाई सोही ऐनको दफा १५ को उपदफा (१) को खण्ड (ख), (ड), (च), (छ) र (ज) मा न्यायिक स्वविवेकमा सजाय निर्धारण गर्नु पर्ने गरी सजायको माथिल्लो हद तथा माथिल्लो र तल्लो हदको व्यवस्था गरिएको छ।

यसैगरी दफा ३ र दफा ४ को उपदफा (१) को खण्ड (घ) तथा उपदफा (२) को खण्ड (ख) मा उल्लिखित केही कसूर गर्ने कसूरदार तथा दफा २४ मा उल्लिखित कसूर गर्ने कसूरदारलाई सोही ऐनको दफा १५ को उपदफा (१) को खण्ड (घ), (च) र (ज), सोही दफाको उपदफा (६) तथा दफा २४ मा ३ वर्षसम्म कैद तथा रु. ३० हजार रुपैयाँसम्म जरिवाना हुने व्यवस्था गरिएको छ।

साथै, मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार सम्बन्धी कसूर गर्ने कसूरदारलाई सोही ऐनको दफा १५ को उपदफा (३), (४) र (५) तथा अपराध संहिता एवम् अन्य प्रचलित कानून बमोजिम थप सजाय हुने व्यवस्था समेत रहेको छ।

जन्मकैदको निश्चित कैदको सजाय हुने तथा ३ वर्षसम्म कैद तथा रु. ३० हजारसम्म जरिवाना हुने कसूरमा सजाय निर्धारणको प्रयोजनका लागि छुट्टै सुनुवाई गर्नु नपर्ने भएकोले उल्लिखित कसूर गर्ने कसूरदारलाई सजाय निर्धारण गर्न छुट्टै मार्गदर्शन बनाइएको छैन।

उल्लिखित कसूर बाहेक मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार (नियन्त्रण) ऐन, २०६४ ले सजायको माथिल्लो हदमात्र वा माथिल्लो र तल्लो हद तोकिएका दफा ३ र दफा ४ को उपदफा (१) को खण्ड (ख), उपदफा (२) को खण्ड (क) र (ख) मा उल्लिखित कसूर तथा त्यस्तो कसूरको दुरुत्साहन, षडयन्त्र, उद्योग वा मतियार हुने कसूर गर्ने कसूरदारलाई सम्बद्ध कानूनका व्यवस्थाहरूलाई समग्रतामा विचार गरी न्यायिक स्वविवेकमा उपयुक्त सजाय निर्धारण गर्न मार्गदर्शनको लागि सर्वोच्च अदालतले यो मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार गरेको सम्बन्धी कसूरको सजाय निर्धारण सम्बन्धी सामान्य मार्गदर्शन बनाएको छ।

सामान्य मार्गदर्शनको प्रयोग

- यो सामान्य मार्गदर्शन मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार (नियन्त्रण) ऐन, २०६४ मा निश्चित अवधिको कैदको सजायको व्यवस्था भएका तथा ३ वर्षसम्म कैद तथा रु.३० हजारसम्म जरिवाना हुने सजायको व्यवस्था भएका बाहेकका अन्य मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार सम्बन्धी कसूरमा सजाय निर्धारण गर्दा मार्गदर्शकको रूपमा रहनेछ।
- यो सामान्य मार्गदर्शन मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार सम्बन्धी कसूरमा कसूरदार ठहर भएको प्रतिवादीलाई सजाय निर्धारण गर्ने प्रयोजनका लागि प्रयोग हुनेछ।
- यो सामान्य मार्गदर्शन १८ वर्ष वा सोभन्दा बढी उमेर भएको कसूरदारलाई सजाय निर्धारण गर्दा लागू हुनेछ र कुनै कसूरदार १८ वर्षभन्दा कम उमेरको भएमा त्यस्तो कसूरदारलाई सजाय निर्धारण गर्दा **कसूरदार बालबालिकाको सजाय निर्धारण सम्बन्धी सामान्य मार्गदर्शन** समेत लागू हुनेछ।
- ऐनले अधिकतम र न्यूनतम सजायको व्यवस्था गरेको प्रत्येक कसूर सम्बन्धी मुद्दामा विद्यमान कसूरको गम्भीरता बढाउने तथा घटाउने अवस्थाका आधारमा उपयुक्त सजाय निर्धारणको लागि कैद सजायको आधार बिन्दु (Base point) निर्धारण गरिएको छ।
- ऐनको सम्बन्धित दफामा भएको सजायको दायराको सामान्यतया: मध्यविन्दुलाई कैद सजायको आधार बिन्दु निर्धारण गरिएको छ।
- (उदाहरणको लागि १० देखि १५ वर्षसम्म कैदको सजायको व्यवस्था भएको कसूरमा सजाय निर्धारणको आधार बिन्दु १२ वर्ष ६ महिना कायम गरिएको)
- कैद सजायको आधार बिन्दु सम्बन्धित दफामा भएको अधिकतम सजायको ५० प्रतिशतभन्दा कम नहुने गरी तय गरिएको छ।
- अपराध संहिताको दफा ३८ बमोजिम कसूरको गम्भीरता बढाउने अवस्था मुद्दामा विद्यमान भएमा कैद सजायको आधार बिन्दुबाट सजायको दायराको अधिकतम हदमा नबढ्ने गरी कैद सजायको अवधी बढाउन सकिने तथा अपराध संहिताको दफा ३९ बमोजिम कसूरको गम्भीरता घटाउने अवस्था मुद्दामा विद्यमान भएमा कैद सजायको आधार बिन्दुबाट सजायको दायराको न्यूनतम हदमा नघट्ने गरी कैद सजायको अवधी घटाउन सकिने गरी सजाय निर्धारण गर्ने विधि तय गरिएको छ।
- यस सामान्य मार्गदर्शनमा सजाय निर्धारण गर्ने प्रयोजनको लागि सम्बद्ध कानूनहरूमा रहेका सम्बन्धित व्यवस्थाहरूलाई समग्रमा मध्यनजर गरी अपराध संहिता र प्रचलित कानून बमोजिम मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार सम्बन्धी कसूरमा कसूरदारलाई हुन सक्ने थप सजायलाई समेत समावेश गरिएको छ।
- सजाय निर्धारणलाई सहज, वस्तुपरक र एकरूपतापूर्ण बनाउन सजाय निर्धारण सम्बन्धी १५ वटा चरणहरू निर्धारण गरिएको छ। यस सामान्य मार्गदर्शनको भाग- १ मा सजाय निर्धारण सम्बन्धी सबै १५ वटै चरणहरूमा गर्नु पर्ने कार्य र सोको आधारहरू उल्लेख गरिएको छ। तर अन्य भागहरूमा भने सबै चरणमा गर्नु पर्ने कार्यहरूको पुनर्लेखन नगरी सम्बन्धित कसूरमा आकर्षित हुने चरणहरू भाग -१ मा उल्लेख भए बमोजिम गर्ने गरी उल्लेख गरिएको छ। भाग -१ मा उल्लेख गरेको भन्दा पृथक व्यवस्था गर्नु परेकोमा भने सम्बन्धित भागमा छुट्टै व्यवस्था गरिएको छ।
- यस सामान्य मार्गदर्शनमा सजाय निर्धारणको क्रममा गर्नु पर्ने कार्यहरूलाई १५ वटा चरणको तर्कसङ्गत क्रम तय गरिएको भए तापनि कसूरको प्रकृतिका आधारमा यसै मार्गदर्शनमा तय गरिएको क्रमलाई आवश्यकता अनुसार परिवर्तन गरी प्रयोग गर्न सकिनेछ।
- पीडित संरक्षण ऐनको दफा ११ मा सजाय निर्धारण गर्नु अघि पीडित उपस्थित भई धारणा व्यक्त गर्न चाहेमा पीडितलाई मनासिब समय प्रदान गर्नु पर्ने तथा दफा २५ मा पीडित प्रभाव प्रतिवेदन पेश गर्न सक्ने व्यवस्था भएको

सन्दर्भमा पीडितले कुनै धारणा व्यक्त गरेको भए वा पीडित प्रभाव प्रतिवेदन पेश भएको भए त्यस्तो धारणा वा प्रतिवेदनलाई मार्गदर्शनको छैठौँ, सातौँ र बाह्रौँ चरणमा विचार गर्नु पर्नेछ।

- कुनै कसूरदारलाई सजाय निर्धारण गर्नु अघि सजायपूर्वको प्रतिवेदन माग गर्ने आदेश भएकोमा सजाय निर्धारण ऐनको दफा १२, सजाय निर्धारण नियमावलीको नियम ४ तथा वालवालिका सम्बन्धी कानून समेतका आधारमा सरकारी वकिल वा कसूरदारको कानून व्यवसायीले सजायपूर्वको प्रतिवेदन पेश गर्नु पर्ने व्यवस्था रहेको छ। त्यसरी पेश भएको प्रतिवेदनका सम्बन्धमा सरकारी वकिल वा कसूरदारको कानून व्यवसायी वा कसूरदार वा कसूरदार वालवालिकाको हकमा निजको संरक्षकले लिखित राय पेश गरेमा त्यस्तो प्रतिवेदन तथा लिखित रायलाई अवस्था अनुसार यसै सामान्य मार्गदर्शनको तेस्रो, चौथो, छैठौँ, सातौँ, आठौँ, बाह्रौँ, तेह्रौँ र चौधौँ चरणमा विचार गर्न सकिनेछ।
- कसूरको गम्भीरता बढाउने तथा घटाउने सबै अवस्थाहरू मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार सम्बन्धी प्रत्येक कसूरमा समान रूपमा सान्दर्भिक नहुने हुँदा सम्बन्धित कसूरको प्रकृतिलाई मध्यनजर गरी कसूरको गम्भीरता बढाउने तथा कसूरको गम्भीरता घटाउने सान्दर्भिक अवस्थाहरूमात्र मार्गदर्शनको त्यस्तो कसूरसँग सम्बन्धित भागमा उल्लेख गरिएको छ।
- ऐनको दफा १५ को उपदफा (१) को खण्ड (ज) ले मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार सम्बन्धी कसूरको दुरुत्साहन दिने, षडयन्त्र गर्ने वा उद्योग गर्ने वा मतियार हुने कार्यलाई अपराधिकरण गरी त्यस्तो कसूरको कसूरदारलाई छुट्टै सजायको व्यवस्था गरेको र उल्लिखित कसूरको अपराधिकरण तथा सजायको सम्बन्धमा अपराध संहिताको भाग-१, परिच्छेद-३ को सामान्य प्रावधान सम्बन्धी व्यवस्था लागू नहुने हुँदा त्यस्तो कसूर गर्ने कसूरदारलाई ऐनको सोही व्यवस्था बमोजिम सजाय निर्धारण गर्नु पर्नेछ।
- यो सामान्य मार्गदर्शन न्यायिक स्वविवेकमा सजाय निर्धारण गर्नु पर्ने व्यवस्था भएका मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार सम्बन्धी जघन्य तथा गम्भीर कसूर गर्ने कसूरदारलाई उपयुक्त सजाय निर्धारण गर्ने प्रयोजनका लागि जारी गरिएको भए तापनि यस सामान्य मार्गदर्शनका विभिन्न चरणहरू निश्चित सजाय हुने र ३ वर्षसम्म कैद तथा रु.३० हजारसम्म जरिवाना हुने मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार सम्बन्धी कसूरमा कसूरदारलाई सजाय निर्धारण गर्नको लागि समेत मार्गदर्शक रहनेछ।
- मुद्दाको तथ्य, कसूरदार एवम् पीडितको अवस्था र परिस्थितिलाई मध्यनजर गर्दा यस सामान्य मार्गदर्शनको कुनै चरण अवलम्बन गर्न नसकिने वा त्यस्तो चरणको अवलम्बन गर्नु न्यायको रोहमा उपयुक्त नहुने भएमा फैसलामा सोको कारण खुलाई यस सामान्य मार्गदर्शनको कुनै चरण अवलम्बन नगरी सजाय निर्धारण गर्न बाधा पर्ने छैन।

परिभाषा

विषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस सामान्य मार्गदर्शनमा,-

- (क) “कसूरदार” भन्नाले मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार सम्बन्धी मुद्दामा कसूरदार ठहर भएको प्रतिवादी सम्झनु पर्छ।
- (ख) “कैद सजायको आधार बिन्दु” भन्नाले मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार सम्बन्धी मुद्दामा कसूरदारलाई सजाय निर्धारण गर्ने प्रयोजनका लागि कसूरको गम्भीरता बढाउने अवस्था विद्यमान भएमा कैद सजायको अवधी बढाउने र कसूरको गम्भीरता घटाउने अवस्था विद्यमान भएमा कैद सजायको अवधी घटाउने प्रयोजनका लागि कसूरदारलाई हुन सक्ने सजायको दायराका आधारमा तय गरिएको कैद सजायको सुरुवाती बिन्दु (Starting point) सम्झनु पर्छ।
- (ग) “कैद सजायको दायरा” भन्नाले ऐनको सम्बन्धित दफामा व्यवस्था भएको माथिल्लो वा माथिल्लो र तल्लो सजायको फासला सम्झनु पर्छ।

संक्षिप्त शब्द सूची

अपराध संहिता-	मुलुकी अपराध (संहिता) ऐन, २०७४
ऐन-	मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार (नियन्त्रण) ऐन, २०६४
पीडित संरक्षण ऐन-	अपराध पीडित संरक्षण ऐन, २०७५
फौजदारी कार्यविधि नियमावली-	मुलुकी फौजदारी कार्यविधि नियमावली, २०७५
फौजदारी कार्यविधि संहिता-	मुलुकी फौजदारी कार्यविधि (संहिता) ऐन, २०७४
सङ्गठित अपराध ऐन-	सङ्गठित अपराध निवारण ऐन, २०७०
सजाय निर्धारण ऐन-	फौजदारी कसूर (सजाय निर्धारण तथा कार्यान्वयन) ऐन, २०७४
सजाय निर्धारण नियमावली-	फौजदारी कसूर (सजाय निर्धारण तथा कार्यान्वयन) नियमावली, २०७५

विषय सूची

भाग	कसूर	पृष्ठ
भाग-१	मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार गरेको सम्बन्धी कसूर	८
भाग-२	मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार सम्बन्धी कसूरको दुरुत्साहन, षडयन्त्र, उद्योग तथा मतियार हुने सम्बन्धी कसूर	१७

भाग-१

कसूर: मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार सम्बन्धी कसूर

सम्बद्ध कानून: मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार (नियन्त्रण) ऐन, २०६४

दफा/उपदफा/खण्ड	कसूर	सजाय
३,४(१)(ख) १५(१)(ख)	कुनै प्रकारको फाइदा लिई वा नलिई वेश्यावृत्तिमा लगाउने सम्बन्धी कसूर	१० वर्षदेखि १५ वर्षसम्म कैद र रु. ५० हजारदेखि १ लाखसम्म जरिवाना
३,४(२)(क) १५(१)(ड)(१)	बालबालिकालाई किन्ने, बेच्ने वा वेश्यावृत्तिमा लगाउने उद्देश्यले विदेश लैजाने सम्बन्धी कसूर	१५ वर्षदेखि २० वर्षसम्म कैद र रु. १ लाखदेखि २ लाखसम्म जरिवाना
३,४(२)(क) १५(१)(ड)(१)	मानिसलाई किन्ने, बेच्ने वा वेश्यावृत्तिमा लगाउने उद्देश्यले विदेश लैजाने सम्बन्धी कसूर	१० वर्षदेखि १५ वर्षसम्म कैद र रु. ५० हजारदेखि १ लाखसम्म जरिवाना
३,४(२)(क)(ख) १५(१)(ड)(२)	बालबालिकालाई किन्ने, बेच्ने वा वेश्यावृत्तिमा लगाउने उद्देश्यले नेपालभित्रको एकठाउँबाट अर्को ठाउँमा लैजाने सम्बन्धी कसूर	१० वर्षदेखि १२ वर्षसम्म कैद र रु. १ लाख जरिवाना
३,४(२)(ख) १५(१)(च)	शोषण गर्ने उद्देश्यले मानिसलाई विदेश लैजाने सम्बन्धी कसूर	२ वर्षदेखि ५ वर्षसम्म कैद
३,४(२)(ख) १५(१)(छ)	किन्ने, बेच्ने वा वेश्यावृत्तिमा लगाउने वा शोषण गर्ने उद्देश्यले मानिसलाई विदेश लैजाने वा नेपालको नेपालभित्रको एकठाउँबाट अर्को ठाउँमा लैजाने कसूर बाहेकको अन्य कसूर गर्ने सम्बन्धी कसूर	७ वर्षदेखि १० वर्षसम्म कैद

पहिलो चरण: (कसूरको वर्ग यकिन गर्ने) यस कसूरमा कसूरदारलाई हुने कैदको माथिल्लो र तल्लो हदको व्यवस्था सम्बन्धित दफामा नै रहेको र कैद सजायको दायरा धेरै फराकिलो नरहेको कारण यस कसूरमा सजाय निर्धारणको प्रयोजनका लागि कसूरको वर्ग विभाजन गर्न आवश्यक नपर्ने हुँदा यस कसूरका हकमा कसूरको वर्ग यकिन गर्न नपर्ने।

दोस्रो चरण: (कैद सजायको आधार विन्दु यकिन गर्ने) सम्बन्धित दफामा भएको सजायको दायराका आधारमा यस कसूरको कसूरदारलाई कैद सजाय निर्धारण गर्ने प्रयोजनका लागि देहाय बमोजिम कैद सजायको आधार विन्दु यकिन गर्ने।

कसूरको वर्ग	कसूर	कैद सजायको आधार विन्दु	कैद सजायको श्रेणी (Range)
-	कुनै प्रकारको फाइदा लिई वा नलिई वेश्यावृत्तिमा लगाउने	१२ वर्ष ६ महिना कैद	१० देखि १५ वर्ष कैद
-	बालबालिकालाई किन्ने, बेच्ने वा उद्देश्यले विदेश लैजाने वेश्यावृत्तिमा लगाउने	१७ वर्ष ६ महिना कैद	१५ देखि २० वर्ष कैद
-	मानिसलाई किन्ने, बेच्ने वा वेश्यावृत्तिमा लगाउने उद्देश्यले विदेश लैजाने	१२ वर्ष ६ महिना कैद	१० देखि १५ वर्ष कैद
-	बालबालिकालाई किन्ने, बेच्ने वा वेश्यावृत्तिमा	११ वर्ष कैद	१० देखि १२

	लगाउने उद्देश्यले नेपालभित्रको एकठाउँबाट अर्को ठाउँमा लैजाने		वर्ष कैद
-	शोषण गर्ने उद्देश्यले मानिसलाई विदेश लैजाने	३ वर्ष ६ महिना कैद	२ देखि ५ वर्ष कैद
-	किन्ने, बेच्ने वा वेश्यावृत्तिमा लगाउने वा शोषण गर्ने उद्देश्यले मानिसलाई विदेश लैजाने वा नेपालको नेपालभित्रको एकठाउँबाट अर्को ठाउँमा लैजाने कसूर बाहेकको अन्य कसूर गर्ने	८ वर्ष ६ महिना कैद	७ देखि १० वर्ष कैद

तेस्रो चरण:

(सजायको उद्देश्य विचार गर्ने) यस कसूरमा कसूरदारलाई सजाय निर्धारण गर्दा सजाय निर्धारण ऐनको दफा १३ बमोजिम देहायका कुनै वा सबै उद्देश्य विचार गर्ने।

सजायका उद्देश्य
<ul style="list-style-type: none"> ▪ कसूर गर्न कसूरदार वा अन्य व्यक्तिलाई हतोत्साहित गर्ने, ▪ समाज वा समुदायलाई सुरक्षा गर्ने, ▪ पीडितलाई क्षतिपूर्ति सहित न्याय प्रदान गर्ने, ▪ कसूरदारलाई समाजमा पुनस्थापना गर्न सहयोग गर्ने वा सुधार गर्ने, ▪ कसूरदारलाई समाजबाट अलग राख्ने, ▪ कसूरदारलाई आफ्नो कार्यप्रति पश्चाताप बोध गराई पीडित व्यक्ति वा समुदायलाई हानि नोक्सानी भएको छ भन्ने कुराको अनुभूति गराउने, ▪ कानूनद्वारा निषेधित आचरणको निन्दा गर्ने।

चौथो चरण:

(समग्रतामा सजाय निर्धारण) यस कसूरमा कसूरदारलाई सजाय निर्धारण गर्दा देहायका सिद्धान्तहरूको अवलम्बन गर्ने।

सजाय निर्धारण गर्ने आधार
<p>सजाय निर्धारण ऐनको दफा ११ को उपदफा (२),</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ दुई वा सोभन्दा बढी कामबाट कुनै कसूर हुने रहेछ र त्यस्ता काम मध्ये कुनै एक काम छुट्टै कसुर हुने रहेछ भने सबैभन्दा बढी सजाय हुने कसूरमा मात्र सजाय गर्ने। <p>सजाय निर्धारण ऐनको दफा १४,</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ कसूरको गम्भीरता र कसूरदारको दोषको मात्रा अनुसार सजाय समानुपातिक भन्दा बढी नगर्ने, ▪ सजायको उद्देश्य प्राप्त गर्न आवश्यक हुने भन्दा चर्को सजाय नगर्ने, ▪ उस्तै परिस्थितिमा घटेको कसूरको अर्को कसूरदारलाई पहिले दिइएको सजायसग अमिल्दो वा असमान सजाय हुन नहुने गरी सजाय निर्धारण गर्ने। ▪ एकभन्दा बढी कसूरको लागि सजाय गर्दा वा कुनै कसूरमा सजाय भोगी रहेको कसूरदारलाई अर्को कसूर बापत सजाय गर्दा समग्र सजाय उचित र समानुपातिकभन्दा बढी हुन नहुने गरी सजाय निर्धारण गर्ने। ▪ कसूरको अनुपातमा अन्य सजाय नै पर्याप्त हुने देखिएमा कैद सजाय नगर्ने। <p>सजाय निर्धारण ऐनको दफा १५ बमोजिम देहायका कुरालाई आधार लिने:-</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ कसूरको गम्भीरता र कसूरदारको दोषको मात्रा, ▪ कसूर गर्दाको परिस्थिति, ▪ कसूरको गम्भीरता बढाउने वा घटाउने अवस्थाहरू,

- कसूरदारको आचरण र विगतको कृत्याकलाप,
- जघन्य वा गम्भीर प्रकृतिका कसूर गर्ने कसूरदारलाई कैद सजाय,
- समाज वा समुदायलाई खतरा हुने कसूरदारलाई कैद सजाय,
- कुनै सरकारी कार्यालय वा सार्वजनिक वा सङ्गठित संस्थाको पद वा ओहदामा बहाल रही त्यस्तो पद वा ओहोदाको दुरुपयोग गरी कसूर गर्ने कसूरदारलाई त्यस्तो कसूरमा हुने सजायको डेढी सजाय।

पाँचौं चरण:

(कसूरको गम्भीरता बढाउने वा घटाउने अवस्था विश्लेषण गर्ने) यस कसूरको कसूरदारलाई सजाय निर्धारण गर्दा अपराध सहिताको दफा ३८ बमोजिम कसूरको गम्भीरता बढाउने तथा दफा ३९ बमोजिम कसूरको गम्भीरता घटाउने विद्यमान अवस्थाहरूको विश्लेषण गर्ने।

कसूरको गम्भीरता बढाउने अवस्था	कसूरको गम्भीरता घटाउने अवस्था
<ul style="list-style-type: none"> ▪ विश्वासको दुरुपयोग गरी कसूर गरेको, ▪ कुनै सार्वजनिक पदको लाभ उठाई वा दुरुपयोग गरी कसूर गरेको, ▪ सार्वजनिक पद धारण गरेको व्यक्तिले आफ्नो पदीय कर्तव्य पालन गर्न लागेकोमा बाधा पुर्याउने वा निजलाई कुनै गैरकानूनी काम गर्न लगाउने नियतले कसूर गरेको, ▪ कुनै सरकारी कार्यालय, सार्वजनिक कार्यालय वा धार्मिक स्थलमा कसूर गरेको, ▪ पाँच वा पाँचभन्दा बढी व्यक्तिहरू समूहमा आवद्ध भई कसूर गरेको, ▪ सार्वजनिक शान्ति खलबलिएको, बाढी, पहिरो, भूकम्प वा त्यस्तै प्रकृतिको दैवी प्रकोप भएकोे महामारी फैलिएको, अनिकाल परेको वा त्यस्तै किसिमको अन्य कुनै सङ्कटको लाभ लिई कसूर गरेको, ▪ हातहतियार वा विषालु वा विष्फोटक पदार्थ साथमा लिई वा प्रयोग गरी वा विद्युत प्रवाह गरी वा विद्युतीय उपकरण प्रयोग गरी कसूर गरेको वा हातहतियार वा विषालु वा विष्फोटक पदार्थ लिएको मानिसको मद्दतबाट कसूर गरेको, ▪ एक पटक कैद सजाय पाएको कसूरदारले पुनः कसूर गरेको, ▪ कुनै पारितोषिक वा आश्वासन वा लाभको प्रलोभन पाउन कसूर गरेको, ▪ आफ्नो संरक्षण वा नियन्त्रणमा रहेको व्यक्ति वा जिम्मामा रहेको सम्पत्तिको विरुद्ध कसूर गरेको, ▪ कसैलाई क्रुर यातना, अमानवीय वा अपमानजन्य व्यवहार गरी कसूर गरेको, ▪ एकै वारदातमा एकभन्दा बढी कसूर गरेको, ▪ एकै वारदातमा एकभन्दा बढी व्यक्तिका विरुद्ध कसूर 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ कसूरदारको उमेर अठार वर्षभन्दा कम वा पचहत्तर वर्षभन्दा माथि भएको, ▪ कसूरदारको कसूर गर्ने नियत नभएको, ▪ जुन व्यक्तिको विरुद्ध कसूर भएको छ त्यस्तो व्यक्तिले कसूरदारलाई कसूर हुनुभन्दा तत्कालअघि उत्तेजित गरेको वा धम्की दिएको, ▪ कसूरदार वा निजको कुनै नजिकको नातेदारका विरुद्ध गरिएको कुनै गम्भीर कसूरको प्रतिकारको रूपमा तत्कालै कसूर भएको, ▪ कसूरदारले स्वेच्छाले कसूर स्वीकार गरेको वा त्यस्तो कसूर गरे बापत पश्चाताप गरेको, ▪ कसूरदारले सम्बन्धित अधिकारी समक्ष आत्मसर्मपण गरेको, ▪ कसूरदारले आफूले गरेको कसूर स्वीकार गरी पीडितलाई क्षतिपूर्ति दिइसकेको वा दिन मञ्जुर गरेको, ▪ शारीरिक, मानसिक तथा

<p>गरेको,</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ कसैलाई अपहरण गरी वा शरीर बन्धक लिई कसूर गरेको, ▪ थुना, हिरासत, कैद वा नियन्त्रणमा रहेको व्यक्ति विरुद्ध कसूर गरेको, ▪ कुनै व्यक्तिको सुरक्षाको कर्तव्य भएका व्यक्तिले आफूले सुरक्षा गर्नु पर्ने व्यक्तिको विरुद्ध कसूर गरेको, ▪ कुनै जात, जाति वा सम्प्रदायको अस्तित्व नै विनाश गर्ने जातिहत्या (जेनोसाइड) को उद्देश्यले कसूर गरेको, ▪ कुनै जात, जाति, धार्मिक वा साँस्कृतिक समुदाय विरुद्ध घृणा उत्पन्न गर्ने उद्देश्यले कसूर गरेको, ▪ मानवता विरुद्धको कसूर गरेको, ▪ नियोजित वा सङ्गठित रूपमा कसूर गरेको, ▪ पचहत्तर वर्षमाथिको वृद्धावस्था वा शारीरिक वा मानसिक अस्वस्थताले गर्दा होस ठेगानमा नरहेको वा अपाङ्गताको कारणले आफ्नो बचाउ गर्न सक्ने स्थितिमा नभएको व्यक्ति वा बालबालिकाको विरुद्ध कसूर गरेको, ▪ सवारी साधन, विमान दुर्घटना वा प्राकृतिक प्रकोप पर्दा उद्धार गर्ने काममा खटिँदा कसूर गरेको, ▪ एकपटक कुनै कसूरबाट पीडित भैसकेको व्यक्तिका विरुद्ध सोही कसूरदारले अर्को कसूर गरेको, वा ▪ कसूरदारको उमेर, लैङ्गिक स्थिति, व्यक्तिगत, सामाजिक साँस्कृतिक पृष्ठभूमि, कसूर गर्दाको परिस्थिति, कसूर गर्नु अधिको चालचलन लगायतका तर्कसङ्गत रूपमा देखिएका अन्य कुरा। 	<p>अपाङ्गताको कारणले गर्दा कसूरदारको क्षमता हास भएको,</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ पीडित पक्ष र समाजलाई हुन गएको हानि, नोक्सानीको मात्रा उल्लेखनीय नदेखिएको, ▪ अदालतमा साँचो कुरा व्यक्त गरी न्यायिक प्रकृत्यामा सहयोग पुर्याएको, ▪ कसूर स्वीकार गरी भविष्यमा फौजदारी कसूर नगर्ने प्रतिवद्धता व्यक्त गरेको, ▪ कसैको बहकाउ वा दबाबमा अपराध गरेको, वा ▪ कसूरदारको उमेर, लैङ्गिक स्थिति, व्यक्तिगत, सामाजिक साँस्कृतिक पृष्ठभूमि, कसूर गर्दाको परिस्थिति, कसूर गर्नु अधिको चालचलन लगायतका तर्कसङ्गत रूपमा देखिएका अन्य कुरा।
---	--

छैठौँ चरण:
सातौँ चरण:

(कैद यकिन गर्ने) यस कसूरका कसूरदारलाई कसूर गरेबापत के कति कैदको सजाय हुने हो यकिन गर्ने।
(जरिबाना यकिन गर्ने)

- दफा १५ को उपदफा (१) को खण्ड (च) र (छ) बमोजिम सजाय हुने कसूरमा जरिबानाको व्यवस्था नभएको हुँदा उक्त कसूरको हकमा यो चरण आकर्षित नहुने।
- दफा १५ को उपदफा (१) को खण्ड (ड) को उपखण्ड (२) बमोजिम निश्चित रकम जरिबाना हुने कसूरमा सोही बमोजिम निश्चित रकम जरिबाना गर्ने।
- न्यायिक स्वविवेकमा जरिबानाको निर्धारण गर्नु पर्ने कसूरमा कसूरदारलाई के कति जरिबाना हुने हो यकिन गर्ने।
- कसूरदारलाई हुने जरिबाना यकिन गर्दा सजाय निर्धारण ऐनको दफा १८ बमोजिम देहायका आधारमा गर्ने।

जरिबाना निर्धारण गर्ने आधार
<ul style="list-style-type: none"> ▪ कसूर र जरिबानाको अधिकतम र न्यूनतम हद विचार गरी निर्धारण गर्नु पर्ने, ▪ जरिबाना निर्धारण गर्दा देहायका कुराहरु समेतलाई विचार गर्नु पर्ने:- <ul style="list-style-type: none"> ▪ कसूरदारको आर्थिक हैसियत र आय आर्जन क्षमता,

- कसूरदारले गरेको कसूरको कारणबाट अरु व्यक्तिलाई हुन गएको आर्थिक हानी नोक्सानी,
- कसूरदारले गरेको कसूरको कारणबाट कसूरदार वा निजको परिवारले प्राप्त गरेको लाभ,
- जरिवानाबाट कसूरदारले पालन पोषण गर्नु पर्ने परिवारलाई पर्ने असर,
- विगो खुलेकोमा विगो रकम,
- जरिवाना नतिरेको कारणबाट सरकारलाई पर्न सक्ने दायित्व,
- कसूरदार सङ्गठित संस्था भएमा त्यस्तो संस्थाको आर्थिक हैसियत र कारोबार,

- मुद्दामा प्रतिवादीलाई जरिवाना यकीन गर्दा सजाय निर्धारण ऐनको दफा १९ बमोजिम पीडितलाई क्षतिपूर्ति तिर्न नसक्ने गरी जरिवानाको निर्धारण गर्न नहुने।
- जरिवानाको रकमको अधिकतम र न्यूनतम हदको व्यवस्था भएको कसूरमा जरिवाना गर्दा कसूरबाट लिएको वा लिन खोजेको लाभ, पीडितलाई पुगेको क्षति, कसूरको गम्भीरता, कैद सजायको अनुपात, जफत हुने सम्पत्ति समेतलाई आधार लिने।
- ऐनको दफा १४ ले जरिवाना बापतको प्राप्त हुने रकमको आधा रकम पुनर्थापन कोषमा जम्मा गर्ने गरी विशेष व्यवस्था भएको हुँदा सजाय निर्धारण ऐनको दफा ४८ को उपदफा (२) बमोजिम कसूरदारलाई भएको जरिवानाको आधा रकम पीडित राहत कोषमा जम्मा गर्नु नपर्ने।

आठौँ चरण: (थप सजाय हुने भए निर्धारण गर्ने) यस कसूरका कसूरदारलाई देहाय बमोजिम थप सजाय हुन सक्ने अवस्था भए थप सजाय निर्धारण गर्ने।

थप सजाय हुन सक्ने अवस्था

अपराध संहिताको,

- दफा ४३ बमोजिम एउटै वारदातमा एकभन्दा बढी कसूर गरेको वा भिन्न भिन्न वारदातमा भिन्न भिन्न कसूर गरेको अवस्था भएमा डेढी सजाय हुने।
- दफा १९७ को उपदफा (३) बमोजिम यो कसूर गर्न सजिलो पार्ने नियतले बेहोस पार्ने कार्य भएको र त्यस्तो कसूर भइसकेको रहेछ भने त्यस्तो कसूर बापत १ वर्षसम्म कैद र रु १० हजारसम्म जरिवाना सजाय थप हुने।
- दफा २१४ को उपदफा (२) बमोजिम कसैले अपहरण गरी वा शरीर बन्धक लिई वा अपहरण गरी शरीर बन्धक लिई यो कसूर गरेको रहेछ भने निजलाई यस कसूर बापतको सजायमा दफा २१४ को उपदफा (१) बमोजिमको सजाय थप हुने।

ऐनको,

- दफा १५ को उपदफा (३) बमोजिम मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार सम्बन्धी कुनै कसूर कुनै सार्वजनिक पद धारण गरेको व्यक्तिले गरेमा प्रत्येक कसूरबापत हुने सजायको २५ प्रतिशत थप सजाय हुने।
- दफा १५ को उपदफा (४) बमोजिम मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार सम्बन्धी कुनै कसूर आफ्नो संरक्षणमा वा अविभावकत्वमा रहेको वा हाडनाता करणी सम्बन्धी कसूरमा सजाय हुने नाताको व्यक्ति विरुद्ध गरेको भए प्रत्येक कसूर बापत हुने सजायको १० प्रतिशत थप सजाय हुने।
- दफा १५ को उपदफा (५) बमोजिम मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार सम्बन्धी कुनै कसूर कसैले पुनः गरेमा प्रत्येक पटक सो कसूर बापत हुने सजायको २५ प्रतिशत थप सजाय हुने।

सङ्गठित अपराध ऐनको,

- दफा ९ को उपदफा (१) को खण्ड (क) बमोजिम यो कसूर सङ्गठित रूपमा गरेको भएमा

प्रचलित कानून बमोजिम हुने सजायको अतिरिक्त ५० प्रतिशत थप सजाय हुने।

- यस कसूर गर्ने कसूरदारलाई थप सजायको रूपमा निश्चित अवधिको कैद तथा निश्चित रकमको जरिवाना हुने भएमा सोही बमोजिम थप सजाय निर्धारण गर्नु पर्ने।
- यस कसूर गर्ने कसूरदारलाई हुन सक्ने थप सजाय न्यायिक स्वविवेकमा निर्धारण गर्नु पर्ने प्रकृतिको भएमा कसूरदारलाई थप सजाय गर्दा कसूरको गम्भीरता, कसूरदारको भूमिका र आपराधिक पृष्ठभूमि समेतका कुराहरूलाई समग्रतामा विचार गरी उपयुक्त थप सजाय निर्धारण गर्नु पर्ने।

नवौँ चरण:

(सजायमा छुट दिने)

- मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार सम्बन्धी मुद्दामा सजायको छुट सम्बन्धमा ऐनको दफा २१ ले विशेष व्यवस्था गरेकोले फौजदारी कार्यविधि संहिताको दफा ३ बमोजिम विशेष ऐनको व्यवस्था लागू हुने भई फौजदारी कार्यविधि संहिताको दफा ३३ को व्यवस्था आकर्षित नहुने।
- ऐनको दफा २१ बमोजिम सजायको माग दावीमा छुट दिने गरी अभियोगपत्र दायर भएमा फौजदारी कार्यविधि नियमावलीको नियम १९ बमोजिम कसूरदारलाई हुने सजाय किटान गरी अभियोग दावी लिए बमोजिमको सजायमा छुट दिई सजाय निर्धारण गर्ने।

दशौँ चरण:

(कसूरसँग सम्बन्धित सम्पत्ति वा साधन जफत) ऐनको दफा १८ बमोजिम कसूरबाट प्राप्त भएको चल अचल सम्पत्ति र कसूरजन्य कार्य गर्न वा गराउनको लागि जानी जानी प्रयोग गरेको वा गर्न दिएको घर, जग्गा वा सवारी साधन जफत हुने।

एघारौँ चरण:

(विगो निर्धारण गर्ने) यस कसूरबाट पीडितलाई विगो भराई दिने व्यवस्था नभएको हुँदा यस कसूरका हकमा यो चरण आकर्षित नहुने।

बाह्रौँ चरण:

(क्षतिपूर्ति तथा क्षतिपूर्ति शुल्क)

- सजाय निर्धारण ऐनमा मनासिब क्षतिपूर्ति भराई दिने व्यवस्था भए तापनि ऐनको दफा १७ को उपदफा (१) बमोजिम जरीवानाको ५० प्रतिशत बराबरको रकममा नघट्ने गरी मनासिब माफिकको रकम पीडितलाई भराई दिनु पर्ने विशेष व्यवस्था भएकोले सजाय निर्धारण ऐनको दफा ४१ को उपदफा (१) को प्रतिबन्धात्मक वाक्यांश बमोजिम क्षतिपूर्तिको हकमा ऐनको व्यवस्था लागू हुने।
- कसूरदारको न्यून आर्थिक हैसियत भएको वा अन्य कुनै कारणले कसूरदारबाट पीडितले क्षतिपूर्ति पाउन नसक्ने अवस्था भएमा ऐनको दफा १४ बमोजिमको पुनर्स्थापना कोषबाट क्षतिपूर्ति भराई दिने।
- कसूरबाट पीडितको मृत्यु भइसकेको भए निजको नाबालक छोरा छोरी र त्यस्ता छोरा छोरी नभए आश्रित बाबु आमालाई भराई दिनु पर्ने।
- कसूरबाट पीडितको मृत्यु भएको र निजको नाबालक छोरा छोरी तथा आश्रित बाबु आमा समेत नभए/नरहेको अवस्थामा कसूरदारबाट क्षतिपूर्ति बापत प्राप्त हुने रकम ऐनको दफा १४ बमोजिमको पुनर्स्थापना कोषमा जम्मा गर्नु पर्ने।
- क्षतिपूर्ति निर्धारण गर्दा ऐनको दफा १७ को अधीनमा रही गर्नु पर्ने।
- मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार सम्बन्धी कसूरमा पीडितलाई भराउनु पर्ने क्षतिपूर्तिको रकम जरीवाना तथा पुनर्स्थापना कोषसँग आवद्ध गरिएको विशेष व्यवस्था भएको हुँदा सजाय निर्धारण ऐनको दफा ४४ बमोजिम कसूरदार र पीडितबीच क्षतिपूर्ति भराउने सम्बन्धमा सहमति हुन नसक्ने।

क्षतिपूर्ति निर्धारण गर्ने आधार

सजाय निर्धारण ऐनको दफा ४१ र ४३,

- क्षतिपूर्ति निर्धारण गर्दा देहायका कुराहरू समेतलाई विचार गर्नु पर्ने:-
  - पीडितलाई पुगेको भौतिक, शारीरिक, मानसिक र भावनात्मक क्षति,
  - कसूरदारको आर्थिक श्रोत र अवस्था,
  - पीडित तथा निजमा आश्रित व्यक्तिको अवस्था,
  - अदालतले उपयुक्त ठहर्याएका अन्य कुरा।
- मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार सम्बन्धी कसूरको परिणामस्वरूप पीडितलाई चोटपटक लागेको वा अङ्गभङ्ग भएको भए उपचार खर्च समेत भराई दिनु पर्ने।
- एकभन्दा बढी कसूरदारबाट क्षतिपूर्ति भराउँदा प्रत्येक कसूरदारले कसूरको मात्रा अनुसार क्षतिपूर्ति व्यहोर्ने गरी निर्धारण गर्नु पर्ने।

- क्षतिपूर्ति निर्धारण गर्दा पीडित संरक्षण ऐनको दफा ३१ बमोजिम अदालतले पीडितलाई उपलब्ध गराइने क्षतिपूर्तिको रकम निर्धारण गर्दा देहायको कुनै वा सबै विषयलाई आधार लिन सक्ने-

- पीडितले व्यहोर्नु परेको वा पर्ने चिकित्सकीय, मनोवैज्ञानिक र मनोचिकित्सकीय परामर्श बापत मनासिब खर्च,
- पीडितले व्यहोर्नु परेको वा पर्ने औषधोपचार खर्च,
- पीडितले व्यहोर्नु परेको अप्रत्यासित यातायात खर्च,
- पीडितले व्यहोर्नु परेको कानून व्यवसायीको खर्च,
- कसूरको प्रत्यक्ष परिणामको कारणबाट पीडितको व्यक्तिगत क्षमतामा पुगेको क्षति,
- पीडितले व्यहोर्नु परेको वा पर्ने आर्थिक क्षति,
- क्षति पुगेका व्यक्तिगत सामानको मर्मत सम्भार वा नयाँ खरिद गर्दा लागेको वा लाग्ने खर्च,
- कसूरको प्रत्यक्ष परिणाम स्वरूप पीडितको गुमेको वा क्षति पुगेको आय आर्जन क्षमता,
- पीडितको शारीरिक सौन्दर्यमा परेको प्रतिकूल असर,
- पीडितको शारीरिक, बौद्धिक, यौन वा प्रजनन क्षमतामा भएको क्षति,
- जबरजस्ती करणीको कसूरको हकमा सो कसूरबाट पीडितको सामाजिक, सांस्कृतिक वा पारिवारिक प्रतिष्ठा वा सम्बन्धमा परेको प्रतिकूल प्रभाव,
- जबरजस्ती करणीका कारण पीडित गर्भवती भएकोमा प्रचलित कानून बमोजिम गर्भपतन गर्न वा शिशु जन्माउन र शिशुलाई पालनपोषणको लागि लाग्ने खर्च,
- कसूरका कारण गर्भपतन भएकोमा औषधोपचार खर्च,
- विशेष अवस्था आकर्षित हुनेमा पीडितले निज विरुद्ध हुन सक्ने थप कसूरबाट बच्ने असल नियतले परेको मनासिब खर्च,
- पीडितले व्यहोर्नु परेको मानसिक वा भावनात्मक क्षति,
- क्षतिको प्रकृति र प्रभाव अनुसारको अन्य उपयुक्त आधार,
- विशेष अवस्था आकर्षित हुने पीडितका हकमा थप कसूरबाट प्रथमस्तरको पीडितलाई बचाउने असल नियतले पीडितले गरेको मनासिब खर्च,
- नाबालिग सन्तानले गुमाएको अभिभावकको संरक्षकत्व।
- तर आर्थिक क्षति बापत पीडितले प्रचलित कानून बमोजिमको बिमाबाट क्षतिपूर्ति प्राप्त गरेकोमा वा प्राप्त गर्ने भएकोमा यस खण्ड बमोजिम क्षतिपूर्ति दिइने छैन।

- कसूरबाट बालबालिका पीडित भएको भए क्षतिपूर्ति भराउँदा बालबालिका सम्बन्धी ऐनको दफा ७३ बमोजिम भराई दिनु पर्ने।
- मुद्दामा फैसला गर्दा पीडित संरक्षण ऐनको दफा ४१ बमोजिम लाग्ने क्षतिपूर्ति शुल्क समेत निर्धारण गर्नु पर्ने।

तेह्रौँ चरण:

(अन्य आदेश) यस कसूरमा कसूरदारलाई फौजदारी कार्यविधि संहिताको दफा १५५ वा सजाय निर्धारण ऐनको दफा २२, २४, २५, २६ वा २७ बमोजिम आदेश हुन नसक्ने भएकोले यो चरण आकर्षित नहुने।

चौधौँ चरण:

(नैतिक पतन हुने नहुने घोषणा गर्ने) यस कसूरको कसूरदारलाई ऐनको दफा २२ बमोजिम लिइएको दावीका आधारमा नैतिक पतन हुने अवस्था विद्यमान भए वा नभएको सम्बन्धमा देहायका आधारमा विश्लेषण गरी नैतिक पतन हुने वा नहुने अवस्थाको घोषणा गर्ने।

- नैतिक पतन देखिने अभियोगमा सजाय पाएको मानिने कानूनी व्यवस्था (जस्तै: बालबालिका सम्बन्धी ऐन, २०७५ को दफा ६७ को उपदफा (२) तथा लिखतहरूको गोप्यता सम्बन्धी ऐन, २०३९ को दफा १२ को उपदफा (२))
- सर्वोच्च अदालतबाट प्रतिपादित सिद्धान्त (जस्तै: ने.काप.२०३० को नि.नं. ७७४ मा डाका र खूनको अपराध सामाजिक नैतिकता विरुद्धको अपराध हुने/समाजको नैतिक मूल्य वा आदेशलाई कुनै निरपेक्ष र अपरिवर्तनीय विषयवस्तु जस्तो गरी कुनै एउटा समाजमा कायम रहेको नैतिक मूल्य वा आदर्शको आधारमा सधैं र सबै परिस्थितिका लागि नैतिक पतन देखिने फौजदारी अपराधको किटुवा सूची तयार गरी स्पष्टीकरण वा परिभाषा दिन खोज्नु उचित नहुने/ हाम्रो कानूनी व्यवस्थाले त्यस्तो अपराध छुटाउने कार्य न्यायिक विवेकमा छोडेको छ र न्यायकर्ताले पनि विषय र सन्दर्भलाई विचार गरेर मात्र त्यससम्बन्धमा कुनै निष्कर्षमा पुग्न पर्ने।
- ने.का.प. २०६७ निर्णय नं. ८५०७ मा महिलालाई इच्छाविपरीत अनतिक्रम्य शरीरको पवित्रताको अपहरण गरी जबरजस्ती करणी गर्नु कानूनविपरीत मात्र नभई गम्भीर अपराध पनि भएकाले सभ्य मानव समाजले यस्तो कार्यलाई नैतिकताविहीन कार्य मान्दछ। यस्तो नैतिकताविपरीतको कार्यलाई नैतिक पतन देखिने फौजदारी अपराध मान्नुपर्ने।
- त्यसै गरी ने.काप.२०७३ को नि.नं. ९७०६ मा सामान्यतः समाजले गम्भीर एवं क्रूर मानेका सामाजिक सम्बन्ध, सौहार्दता एवं सद्भावलाई प्रतिकूल असर पार्ने र मनसायपूर्वक गरिएका हत्या, जबरजस्ती करणी, मानव बेचबिखन, लागु औषधको कारोबार, किर्ते जालसाजी, ठगी, भ्रष्टाचार, अपहरण, जबरजस्ती चन्दा असुली, डाँका चोरी, खोटा चलन, कर छली, अदालती कार्यमा हस्तक्षेप, नाबालक एवं आश्रित विरुद्धका कसुर, बहुविवाह जस्ता कसुरमा नैतिकताका प्रश्नहरू सन्निहित हुन्छन् र अपराध गर्दाको परिस्थिति, मनस्थिति, कसुरदारको व्यवहार र पीडित एवं समाजउपर परेको असर हेरी सोही मुद्दा वा अन्य मुद्दाको परिप्रेक्ष्यमा नैतिक पतन देखिने अपराध हो वा होइन भनी यकिन गर्न सकिने हुन्छ।)

पन्ध्रौँ चरण:

(आधार र कारण सहितको फैसला) फौजदारी कार्यविधि संहिताको दफा १३१ र सजाय निर्धारण ऐनको दफा १७ मा अदालतको फैसला वा आदेशमा खुलाउनु पर्ने कुराहरू उल्लेख भएको सन्दर्भमा यसै मार्गदर्शन बमोजिम निर्धारण गरिएको सजाय र सान्दर्भिक कुराहरूलाई समेत सिलसिलेवार रूपमा प्रष्ट खुलाई फैसला वा आदेश तयार गर्नु पर्ने।

फौजदारी कार्यविधि संहिताको दफा १३१	सजाय निर्धारण ऐनको दफा १७
<ul style="list-style-type: none"> ▪ मुद्दाको संक्षिप्त विवरण तथा 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ सजाय गर्नु पर्ने कारण,

<p>सोसँग सम्बन्धित आवश्यक कुरा,</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ मुद्दामा कुनै कानून व्यवसायीले बहस गरेको भए त्यस्तो बहसको मुख्य मुख्य बुँदा, ▪ मुद्दाका पक्षहरूले पेश गरेको प्रमाण, ती प्रमाणको विश्वसनियता वा खण्डनीय, त्यसको आधार, प्रमाणको पर्याप्तता वा अपर्याप्तता, ▪ मुद्दामा कुनै पक्षले कुनै कानूनी प्रश्न उठाएको भए त्यस सम्बन्धी कुरा, ▪ कसूर ठहर हुने वा नहुने आधार तथा त्यसको कारण, ▪ पुनरावेदन लाग्ने वा नलाग्ने र पुनरावेदन गर्नु पर्ने अदालत, ▪ अन्य आवश्यक कुराहरू । 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ जरिवानाको सजाय निर्धारण गर्दा कसूरदारले बुझाउनु पर्ने जरिवानाको रकम, जरिवाना बुझाउनु पर्ने मिति, किस्ताबन्दीमा बुझाउन पाउने भए त्यस्तो कुरा र जरिवाना नतिरे बापत हुन सक्ने कैद सजाय, ▪ कैद सजाय निर्धारण गर्दा कैदको अवधि, थुनामा रहेको मिति, कैद भुक्तान हुने मिति, ▪ सामुदायिक सेवा गर्ने आदेश भएकोमा सेवाको किसिम, अवधि, समय र सेवा नगरे बापत हुन सक्ने सजाय, ▪ सुधार गृह वा पुनस्थापना केन्द्रमा कैद सजाय भुक्तान गर्ने गरी सजाय निर्धारण गर्दा त्यस्तो गृह वा केन्द्रमा बस्नु पर्ने अवधि, पालना गर्नु पर्ने शर्त र त्यस्तो शर्त उल्लङ्घन गरे बापत हुन सक्ने सजाय, ▪ कसूरदारलाई प्यारोलमा छोड्न सकिने वा नसकिने, ▪ कैद निलम्बन हुने भए कति अवधिसम्म निलम्बन हुने, ▪ क्षतिपूर्ति तिर्नु पर्ने भए क्षतिपूर्तिको रकम, तिर्नु पर्ने अवधि, तरिका र नतिरेमा हुन सक्ने सजाय, ▪ क्षतिपूर्तिको रकम बुझाएकोमा सो को सूचना दिने, ▪ अदालतले उपयुक्त ठानेको अन्य आवश्यक कुरा ।
---	---

भाग-२

कसूर:- मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार सम्बन्धी कसूरको दुरुत्साहन दिने, षडयन्त्र गर्ने, उद्योग गर्ने वा मतियार हुने सम्बन्धी कसूर

सम्बद्ध कानून: मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार (नियन्त्रण) ऐन, २०६४)

दफा	कसूर	सजाय
३, ४ र १५ (१) (ज)	मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार सम्बन्धी कसूरको दुरुत्साहन दिने, षडयन्त्र गर्ने, उद्योग गर्ने वा मतियार हुने सम्बन्धी कसूर	कसूर गर्दा हुने सजायको आधा सजाय।

- ऐनको दफा ३, ४ र १५ को उपदफा (१) को खण्ड (ज) ले मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार सम्बन्धी कसूर गर्न दुरुत्साहन दिने, षडयन्त्र गर्ने, उद्योग गर्ने वा मतियार हुनेलाई सजायको सम्बन्धमा विशेष व्यवस्था गरेको हुँदा सजायको प्रयोजनका लागि भाग-१, परिच्छेद-३ को सामान्य व्यवस्था लागू नहुने।
- मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार सम्बन्धी कसूरको दुरुत्साहन दिने, षडयन्त्र गर्ने, उद्योग गर्ने वा मतियार हुने सम्बन्धी कसूर गर्ने कसूरदारलाई त्यस्तो कसूर गरे बापत हुने सजायको आधा सजाय हुने व्यवस्था भएकोले मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार सम्बन्धी जुन कसूर गर्न दुरुत्साहन दिएको, षडयन्त्र गरेको, उद्योग गरेको वा मतियार भएको हो सो कसूरमा निश्चित सजायको व्यवस्था भएको भए सोही सजायको आधा र नतोकिएको भए यसै सामान्य मार्गदर्शन बमोजिम त्यस्तो कसूर गर्ने कसूरदारलाई निर्धारण गरिने सजायको आधा सजाय निर्धारण गर्नु पर्ने।

नोट

- आधा सजाय निर्धारण गर्दा कैद, जरीवाना क्षतिपूर्ति तीनै प्रकारको सजायमा लागू हुने गरी गर्नु पर्ने।

सजाय निर्धारण सम्बन्धी सामान्य मार्गदर्शन तयारी समिति

डा. आनन्दमोहन भट्टराई, न्यायाधीश, सर्वोच्च अदालत	संयोजक
अनिलकुमार सिन्हा, न्यायाधीश, सर्वोच्च अदालत	सदस्य
टेकप्रसाद दुङ्गाना, न्यायाधीश, उच्च अदालत पाटन, हेटौँडा इजलास	सदस्य
दुर्गाप्रसाद दुङ्गेल, न्यायाधीश, मोरङ जिल्ला अदालत	सदस्य
डा. श्रीप्रकाश उप्रेती, न्यायाधीश, भक्तपुर जिल्ला अदालत	सदस्य
सञ्जीवराज रेग्मी, सह-न्यायाधिवक्ता, महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय	सदस्य
लालबहादुर कुँवर, रजिस्ट्रार, सर्वोच्च अदालत	सदस्य सचिव

